

Anna Bilon

EDUKACJA OBYWATELSKA W WYŻSZYM SZKOLNICTWIE ZAWODOWYM W HOLANDII

Większość państw europejskich ratyfikowała dokumenty Komisji Europejskiej, dotyczące strategii rozwoju i promocji edukacji obywatelskiej w Europie. Komisja Europejska przez edukację obywatelską określiła szkolną edukację młodych ludzi, której celem jest przygotowanie uczniów do aktywnego i odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu społecznym, nabycie przez uczniów kompetencji do aktywnego przyczyniania się do rozwoju społeczeństwa oraz wspólnego dobra społeczeństwa, w którym uczniowie żyją i funkcjonują¹.

Jednym z krajów, które aktywnie włączają się w promocję edukacji obywatelskiej jest Królestwo Niderlandów, gdzie ogromną wagę przywiązuje się do przygotowania młodych ludzi do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym². Holendrzy podkreślają, że aktywność społeczna świadczy o istnieniu spójnego, zintegrowanego społeczeństwa³. Stąd edukacja obywatelska stanowi ważny aspekt kształcenia młodych ludzi w tym kraju⁴. Powszechnie uważa się, że choć edukacja ta powinna rozpocząć się na możliwie najniższym poziomie edukacji (i wychowania), równie ważne jest, by trwała ona przez całe życie człowieka⁵. Dlatego treści edukacji obywatelskiej w tym kraju pojawiają się w programach kształcenia każdego typu i poziomu szkolnictwa, niezależnie od tego, czy jest to szkolnictwo publiczne, czy prywatne⁶.

W niniejszym artykule przedstawię założenia edukacji obywatelskiej na poziomie wyższego kształcenia zawodowego w Holandii oraz nakreślę, jak założenia te są realizowane w praktyce. Pozwoli to na ukazanie, jak ogromną wagę przykładają rząd holenderski do europejskich wytycznych, dotyczących promowania oraz rozwoju edukacji

¹ *Citizenship Education at School in Europe*, Eurydice, Belgium 2005, s. 5-7.

² R. Velthuis, *Opportunities for Education and Learning for Active Citizenship*, Institute of Public Participation, Civitas Int. Steering Committee Member, Nederland [bez daty], s. 6.

³ W. Veugelers, *Creating Critical- Democratic Citizenship Education. Empowering Humanity and Democracy in Dutch Education*, "A Journal of Comparative Education" January 2007, vol. 37, no. 1.

⁴ D. Kerr, *Citizenship Education: an International Comparison*, April 1999, http://inca.org.uk/pdf/citizenship_no_intro.pdf [dostęp: 30.09.2009].

⁵ R. Velthuis, *op. cit.*, s. 9-20.

⁶ W. Veugelers, *op. cit.*

obywatelskiej w Europie. Holendrzy stoją na stanowisku, że istnieje nierozzerwalny związek między założeniami i celami wyższej edukacji zawodowej a edukacją obywatelską. Rozpoczną od krótkiej prezentacji miejsca i roli wyższej edukacji zawodowej w tym kraju.

Holandia jest jednym z krajów, w których funkcjonuje binarny system szkolnictwa wyższego, zatem istnieją tam dwa odmienne programy edukacji wyższej: program akademicki, zorientowany na zdobycie teoretycznej wiedzy, tradycyjnie oferowany przez uniwersytety (Wetenschappelijk Onderwijs – WO) oraz program zorientowany na profesjonalne kształcenie zawodowe, oferowany głównie przez wyższe szkoły zawodowe (Hoger Beroepsonderwijs – HBO) oraz przez niektóre uniwersytety. W tym kraju jest ponad 40 instytucji oferujących kształcenie zawodowe na poziomie wyższym, specjalizujących się w takich obszarach, jak: rolnictwo, inżynieria i technologia, ekonomia i administracja, opieka zdrowotna, edukacja artystyczna, kształcenie nauczycieli oraz opieka społeczna⁷. Szkoły te zapewniają zarówno teoretyczne, jak i praktyczne przygotowanie do zawodu. Studenci są zobowiązani zarówno do zaliczenia przedmiotów teoretycznych, jak i do odbycia stażu zawodowego⁸.

O dużej popularności kształcenia zawodowego w Holandii świadczy to, że ten rodzaj kształcenia wybiera większość holenderskich studentów (obecnie jest ponad 330 tys. studentów kształcących się w szkołach zawodowych, natomiast około 180 tys. studentów kształci się na uniwersytetach⁹). Holendrzy podkreślają, że może to wynikać ze specyficznych zmian, jakie w ostatnich latach zaistniały nie tylko na holenderskim rynku pracy, jak między innymi wzrastające zapotrzebowanie na wysoko wykwalifikowanych specjalistów z danych dziedzin czy profesji oraz konieczność elastycznego zatrudniania pracowników¹⁰.

W założeniach najbardziej ogólnych celem holenderskiej edukacji zawodowej jest przygotowanie młodych ludzi („młodych” dorosłych) do odnalezienia się na rynku pracy, czemu służyć ma wykształcenie takich pracowników, którzy będą mieć odpowiednie kompetencje i kwalifikacje¹¹. Zatem można zauważyć nierozzerwalny związek edukacji zawodowej z holenderskim rynkiem pracy, wraz z jego specyfiką i zapotrzebowaniem na pracowników. Związek ten jest mocno akcentowany przez rząd holenderski, ponieważ wyznacza on kształt i ramy edukacji zawodowej oraz wiele kompetencji,

---

⁷ *Higher Education in the Netherlands. The System, Institutions and Degrees*, <http://www.nuffic.nl/international-students/dutch-higher-education/education-system> [dostęp: 30.09.2009].

⁸ <http://www.colo.nl/dutch-qualification-structure.html> [dostęp: 30.09.2009].

⁹ *Higher Education in...*

¹⁰ K. Pons, W. Huveneers, *Citizenship in Dutch VET & Higher Education*, Centre for Active Learning (ECAL), Maastricht, http://www.civicus.lt/databases/Literature%20review_Netherlands.pdf [dostęp: 30.09.2009].

¹¹ *Higher Education in...*

które powinni mieć studenci kończący edukację na poziomie szkół wyższych¹² i w tym sensie można powiedzieć, że determinowana jest także przez polityczne (społeczne) zapotrzebowanie.

Organizacją „parasolową”, monitorującą rozwój i przebieg edukacji zawodowej w Holandii jest organizacja Kenniscentra voor Beroepsoponderwijs en Bedrijfsleven – COLO. COLO jest organizacją powołaną przez holenderskie Ministerstwo Edukacji, Kultury i Nauki w celu prowadzenia monitoringu i ewaluacji kształcenia zawodowego w tym kraju, powstała zgodnie z dyrektywami Unii Europejskiej z 2005 roku, nakazującymi państwom członkowskim tworzenie Krajowych Programów Reform (KPR) na rzecz Strategii Lizbońskiej¹³. Zadaniem COLO jest między innymi standaryzacja holenderskich kwalifikacji zawodowych z kwalifikacjami przyjętymi w Unii Europejskiej, partnerstwo z analogicznymi instytucjami innych państw członkowskich oraz prowadzenie działalności informacyjnej o holenderskim szkolnictwie wyższym. W Holandii obecnie działa 17 centrów informacji o wyższym szkolnictwie zawodowym (oraz wszelkiego rodzaju szkoleniach zawodowych), w różnych regionach kraju¹⁴.

Jednym z zadań COLO jest również tworzenie profili zawodowych oraz ustalenie konkretnych kompetencji i kwalifikacji, jakie powinni zdobyć absolwenci szkół wyższych. Wszystkie szkoły wyższe są zobowiązane kształcić młodych ludzi według wytycznych COLO oraz Ministerstwa Edukacji, Kultury i Nauki.

Jedną z wielu grup kompetencji, wyznaczonych przez COLO, jest grupa kompetencji związanych z aktywnym obywatelstwem, w myśl głównej zasady, przyświecającej edukacji obywatelskiej na poziomie wyższego szkolnictwa zawodowego, której sens oddaje maksyma „być dobrym obywatelem, oznacza również być dobrym pracownikiem”¹⁵. Zasada ta odzwierciedla rolę edukacji obywatelskiej w tym kraju. Ukazuje, podkreślony już przeze mnie wcześniej, nierozzerwalny związek między edukacją zawodową a edukacją obywatelską.

Obecnie w Holandii, podobnie jak i w innych krajach, uważa się, że „dobry pracownik” ma wiele niezbędnych mu „kompetencji”, nie zaś statyczną, raz zdobytą „wiedzę”. Wśród nich są istotne kompetencje obywatelskie, związane z takimi obszarami (dziedzinami), jak:

- 1) obszar socjokulturalny – studenci powinni nabyć umiejętność aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym, umiejętność integracji w społeczeństwie wielokulturowym;

---

¹² <http://www.civicus.lt/databases/Citizenship%20in%20Dutch%20VET%20&%20HE.ppt> [dostęp: 30.09.2009].

¹³ http://www.adam.gierek.eu/Strategia_Lizbo%C5%84ska oraz <http://www.nlrrp.nl> [dostęp: 30.09.2009].

¹⁴ <http://www.colo.nl/> [dostęp: 30.09.2009].

¹⁵ K. Pons, W. Huveneers, *op. cit.* [dostęp: 30.09.2009].

- 2) obszar polityki – studenci powinni aktywnie uczestniczyć w życiu politycznym kraju, umieć krytycznie odnosić się do koncepcji i programów politycznych;
- 3) obszar ekonomiczny – studenci powinni zdobyć umiejętność odnalezienia się na rynku pracy, nie tylko rynku holenderskim, lecz także europejskim¹⁶.

Kompetencje obywatelskie są w Holandii uznawane za równie istotne, jak kompetencje zawodowe, ponieważ niejako uzupełniają je i przyczyniają się do świadomego uczestnictwa w życiu społecznym. Zdaniem Holendrów założenie, że studenci powinni nabywać kompetencje obywatelskie, przyczynia się również do ograniczania „syndromu wieży z kości słoniowej”, ponieważ przybliża edukację na poziomie szkół wyższych do rzeczywistości społecznej, zmniejszając tym samym „przepaść” między zdobywaniem teoretycznej wiedzy a umiejętnościami potrebnymi do wykonywania pracy zawodowej¹⁷.

Aby nabyć wymienione kompetencje, studenci powinni zdobyć szereg szczegółowych umiejętności, takich jak zdolność do refleksyjnego, krytycznego myślenia, zdolność do bycia niezależnym, autonomicznym podmiotem, jednocześnie będącym podmiotem uspołecznionym, tolerancyjnym i zintegrowanym ze społeczeństwem. Kształcenie takich jednostek jest uważane za jedno z podstawowych zadań holenderskiej edukacji¹⁸. Jest to trudne zadanie, wzięwszy pod uwagę społeczno-kulturowe uwarunkowania rozwoju społeczeństwa holenderskiego, takie jak specyficzna w tym kraju afirmacja wolności jednostek, ich niezależności i emancypacji¹⁹. Innym utrudnieniem jest wciąż wzrastająca w tym kraju liczba imigrantów, nierzadko reprezentujących odmienną kulturę i sposób postrzegania roli państwa i obywatela²⁰.

Przyszły pracownik holenderski musi również być zdolny do całościowej edukacji, elastyczny oraz samodzielny po to, by umieć się odnaleźć na rynku pracy. Całościowa edukacja jest w Holandii, podobnie jak i w innych państwach, traktowana jako jedna z form odpowiedzi na współczesne zmiany na rynku pracy²¹.

Niezwykle ważnym dla Holendrów aspektem edukacji obywatelskiej, również na poziomie szkół wyższych, jest interioryzacja społecznie akceptowanych i uznawanych norm i wartości, takich jak tolerancja, zakaz dyskryminacji, wolność słowa, wolność zrzeszeń, nietykalność osobista oraz wszelkich innych wartości i założeń, jakie niesie

¹⁶ *Ibidem*, s. 11.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ W. Veugelers, *op. cit.*

¹⁹ Zob. m.in.: M. Korzewski, *O tolerancji w społeczeństwie i prawie holenderskim*, Kraków 2005.

²⁰ Zob. m.in.: H. Hooghoff, *Government Policy and Curriculum Development With an Intercultural Perspective. The Netherland., A Multi-Ethnic Society*, [w:] R.S. Sigel, M. Hoskin, *Education for Democratic Citizenship: a Challenge for Multi-Ethnic Societies*, New Jersey–Hove–London 1991.

²¹ K. Pons, W. Huveneers, *op. cit.*

za sobą demokracja²². „Dobry” obywatel to obywatel, który jest odpowiedzialny za społeczeństwo i jego bezpieczeństwo.

Podsumowując rozważania na temat podstawowych założeń edukacji na poziomie wyższych szkół zawodowych w Holandii, można stwierdzić, że jest ona skierowana na dwa kluczowe cele edukacyjne, takie jak zdobycie przez studentów kwalifikacji zawodowych oraz szeroko rozumiana socjalizacja studentów, a także na zdobycie przez studentów wymaganych kompetencji, zarówno zawodowych, jak i obywatelskich²³.

Formułując podstawowe kompetencje zawodowe i obywatelskie, COLO stworzyło ramy i założenia, opartej na kompetencjach, współczesnej dydaktyki. Ważnymi jej składnikami są:

- tak zwane nauczanie wspólnotowe – jest ono uczeniem się zarówno „z” innymi, jak i „od” innych. W ten sposób studenci uczą się zarówno umiejętności współpracy w grupie niezbędnej w pracy zawodowej, jak i uczą się umiejętności integracji z grupą społeczną, potrzebnych do rozwoju kompetencji obywatelskich;

- zdobywanie przez studentów tak zwanych meta-kognitywnych umiejętności, rozumianych w Holandii jako umiejętność kierowania własnym procesem uczenia się i przejęcia kontroli nad rozwojem własnych kompetencji, co ma sprzyjać rozwojowi niezbędnych zarówno w pracy zawodowej, jak i w aktywnym uczestnictwie w życiu społecznym umiejętności, takich jak refleksyjne i krytyczne myślenie oraz odpowiedzialność;

- tak zwane autentyczne uczenie się, które jest niejako wynikiem edukacji opartej na kompetencjach²⁴.

Akcentowanie roli kompetencji w edukacji w ogóle stanowi dosyć charakterystyczną cechę holenderskiego systemu kształcenia. W tym kraju większość celów edukacji (w tym także i edukacji obywatelskiej) jest formułowana właśnie w postaci kompetencji i umiejętności, jakie powinni mieć uczniowie (oraz studenci) po ukończeniu kolejnego etapu kształcenia. Holenderski rząd, Rada ds. Edukacji oraz organizacja COLO przywiązują ogromną wagę do tego, by system edukacji odpowiadał potrzebom współczesnego społeczeństwa, o czym świadczy choćby wspomniana już przeze mnie próba ograniczania syndromu wieży z kości słoniowej.

W holenderskich wyższych szkołach zawodowych ważnym elementem kształcenia jest tak zwane uczenie się w miejscu pracy. Ten sposób nauki jest realizowany poprzez dwie odmienne ścieżki:

- 1) studenci odbywają staże zawodowe, których czas trwania, w zależności od typu szkoły, wynosi 20-60% ogólnego czasu trwania kształcenia;

---

²² *Ibidem.*

²³ *Ibidem.*

²⁴ *Ibidem.*

2) tak zwane dualne kształcenie, podczas którego studenci w miejscu pracy spędzają 60-80% czasu nauki. W szkołach spędzają jeden lub dwa dni w tygodniu.

W Holandii panuje przekonanie, że uczenie się w miejscu pracy sprzyja rozwojowi zarówno kompetencji zawodowych, jak i kompetencji obywatelskich, ponieważ wymaga od studentów nie tylko umiejętności wykorzystania zdobytej wiedzy teoretycznej, lecz także wielu umiejętności społecznych, takich jak umiejętność odnalezienia się w grupie, umiejętności interpersonalne czy umiejętność bycia aktywnym członkiem lokalnego środowiska²⁵. Ta forma edukacji jest uważana za jeden ze sposobów wdrażania edukacji obywatelskiej do programów kształcenia HBO²⁶.

Innym sposobem realizowania założeń edukacji obywatelskiej w tym kraju jest tak zwane problemowe nauczanie (PBL), polegające na poddawaniu podczas zajęć ze studentami pod dyskusję pewnych problemów i zagadnień społecznych. Studenci pracują w grupach, co sprzyja rozwojowi kompetencji interpersonalnych i integracji społeczności studenckiej, ale i wspiera rozwój niezależności, samodzielności, krytycznego myślenia oraz samodzielnego poszukiwania źródeł wiedzy i samodzielnego studiowania²⁷.

Rozwojowi kompetencji obywatelskich, zdaniem Holendrów, sprzyja także powszechnie stosowana w wyższych szkołach zawodowych metoda oceny efektów pracy studenta. W Holandii funkcjonuje ona na trzech poziomach: samooceny efektów uczenia się, będącej wyrazem aktywnego uczestnictwa studenta w procesie uczenia się, wzajemnego oceniania się studentów oraz współpracy studentów wraz z nauczycielami akademickimi przy procesie oceniania. Zaznacza się, że w rzeczywistości współpraca studentów z nauczycielami jest również samodzielną oceną studentów, z tą jednak różnicą, że nauczyciel ma decydujący głos w końcowej ocenie. Ponieważ takie sposoby oceniania studentów, zdaniem Holendrów, rozwijają wiele kompetencji, takich jak zdolność krytycznego, refleksyjnego myślenia oraz umiejętność współpracy z innymi, wspierają one rozwój kompetencji obywatelskich²⁸.

Przedstawione przeze mnie sposoby realizowania założeń edukacji obywatelskiej przybrały w Królestwie Holandii taki kształt, ponieważ, w przeciwieństwie do niektórych krajów europejskich, edukacja obywatelska w Holandii nie jest realizowana poprzez wprowadzanie osobnych przedmiotów nauczania, lecz stanowi pewną ścieżkę międzyprzedmiotową, na różnych szczeblach kształcenia realizowaną przez różnorodne przedmioty²⁹.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Zob.: www.civicus.lt/databases/Citizenship%20in%20Dutch%20VET%20&%20HE.ppt [dostęp: 30.09.2009].

²⁷ K. Pons, W. Huveneers, *op. cit.*

²⁸ *Ibidem*, s. 27.

²⁹ Zob. m.in.: H. Dekker, *Citizenship Conceptions and Competencies in Subject Matter „Society” in*

Przedstawione metody wprowadzania edukacji obywatelskiej do kształcenia zawodowego na poziomie szkół wyższych są efektem wieloletniej współpracy holenderskiego rządu z szeroko rozumianym środowiskiem holenderskich pracodawców oraz wieloletniego uczestnictwa Holandii w różnorodnych organizacjach i projektach, mających na celu wspieranie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego między innymi poprzez rozwój i promocję edukacji obywatelskiej, takich jak na przykład World Alliance for Citizen Participation (CIVICUS), który jest międzynarodowym sojuszem, promującym i monitorującym rozwój społeczeństwa obywatelskiego (oraz obywatelskiej edukacji) w krajach partnerskich³⁰. W Holandii bowiem już od początku lat 90. ubiegłego wieku toczą się debaty na temat założeń, koncepcji i metod nauczania treści zawartych w edukacji obywatelskiej.

Jednym z celów projektów realizowanych przez CIVICUS jest zapewnienie w poszczególnych krajach odpowiednich warunków do tak zwanego *service learningu*, będącego swoistą metodą nauczania młodych ludzi i kształtowania w nich postaw obywatelskich poprzez łączenie pracy na rzecz społeczeństwa (np. włączania nie tylko studentów, ale i uczniów szkół średnich i podstawowych do aktywności w organizacjach pozarządowych i wolontariacie) ze zdobywaniem teoretycznej wiedzy o życiu społecznym³¹. Ponieważ Holandia uczestniczy w projektach realizowanych przez CIVICUS, zobowiązana została do poczynienia wielu starań, by edukacja obywatelska mogła zostać włączona do programów wyższych szkół zawodowych. Przedstawione przeze mnie metody realizacji założeń edukacji obywatelskiej są uznawane za elementy *service learningu*³².

W myśl założeń holenderskiego rządu, CIVICUS oraz COLO, instytucje edukacji zawodowej w Holandii pełnią funkcję czynnika socjalizującego³³, zatem są zobowiązane do wprowadzania obywatelskiej edukacji do swoich programów nauczania. Określenie HBO (wyższych szkół zawodowych) jako swoistych czynników socjalizacji ukazuje, jak wielką wagę przywiązuje się w Holandii do uspołecznienia i integracji młodych ludzi. Wynika to z głównych założeń edukacji obywatelskiej w tym kraju, które pierwsze miejsce przyznają obecnie integracji, nie zaś emancypacji uczniów oraz studentów. Zadaniem HBO jest więc nie tylko przygotowanie młodych ludzi do zawodu, lecz także szeroko pojęta ich socjalizacja oraz uspołecznienie.

---

the Dutch Schools, [w:] *Civic Education Across Countries: Twenty-four National Case Studies from the IEA Civic Education Project*, red. J. Torney-Putra, J. Schwille, J. Amadeo, Amsterdam 1999; K. Pons, W. Huveneers, *op. cit.* lub *Citizenship Education at School...*

³⁰ Zob.: <http://civicus.org/civicus-home> [dostęp: 30.09.2009].

³¹ K. McPerson, *Service Learning*, http://www.newhorizons.org/strategies/service_learning/front_service.htm#a [dostęp: 30.09.2009].

³² K. Pons, W. Huveneers, *op. cit.*

³³ *Ibidem*.

**CITIZENSHIP EDUCATION
IN DUTCH HIGHER VOCATIONAL EDUCATION**

S u m m a r y

The aim of the paper is to present citizenship education in Dutch higher professional education (HBO – Hoger Beroepsonderwijs). In the first part of the text, the authoress describes the Dutch higher education system and the importance of HBOs for this system. Then, the paper presents the aims of citizenship education. In Netherlands, there is a very direct connection between citizenship education and competencies which are required on the labour market. The goal of the education is to help students become good employees and citizens for the future. The Dutch Ministry of Education, Culture and Science together with the organization COLO (Kenniscentra voor Beroepsonderwijs en Bedrijfsleven) define the basic competencies and qualifications required from the graduates. The Dutch higher education is described as competence-based education and civic competencies constitute its important part. In the next part of the text, the authoress presents how the citizenship education is incorporated into the higher education and implemented in real life. Higher vocational schools are *socializing agents* and offer not only business competencies or the competencies required at the labour market, but also those that are of social, cultural and political character.